

BLADET FRA MUNNEN:

Organisering av vannbransjen

Under vignetten «Bladet fra munnen» inviterer redaksjonskomiteen for VANN mennesker med meninger og tilknytning til vann og vannfagene til å presentere aktuelle hjertesaker. Denne gangen er det May Rostad i Kinei AS som har ordet. Hun har i mer en 35 år jobbet med å dokumentere bransjens resultatoppgjøret. De siste 15 årene har hun jobbet med bedre-VANN, som er vannbransjens eget benchmarkingssystem. Hun har også bistått mange kommuner i Norge med utredning av regional organisering av VA-tjenestene og har erfaring fra styrearbeid i interkommunale VAR-selskap.

Organisering er et virkemiddel

Endret organisering av vannbransjen er ikke et mål i seg selv, men et virkemiddel for å fylle bransjens viktige samfunnsoppgave. Med noen få unntak har hver kommune i Norge, liten eller stor, en egen VA-virksomhet. I de fleste kommunene inngår VA i en tverrfaglig teknisk etat med direkte lokaldemokratisk styring.

VA-tjenestene skiller seg ut fra de øvrige kommunaltekniske tjenestene i kommunene ved at de finansieres av gebyrer fra abonnentene. VA-tjenestene er snart den eneste gjenværende gebyrfinansierte tjenesten med etatsorganisering innen områder av det som i Danmark defineres som *forsyningssektoren*. For selvkost-tjenesten husholdningsrenovasjon, har de fleste kommunene etablert interkommunale renovasjonsselskaper for å styrke kompetanse, profesjonalitet og stordrift/effektivitet. Nettdelen (monopoldelen) av energiselskapene som har inntektsammestyring, har lenge vært organisert som egne aksjeselskap. NVE setter effektiviseringskrav og regulerer inntektsrammen for selskapene.

Dagens utfordringer som krever endret organisering

Det er et stort ansvar for en kommune å sikre nok hygienisk betryggende vann til innbyggere og næringsliv til enhver tid. Når vannforsyningen svikter, kan det få store konsekvenser for liv og helse. Avløpsvannet skal også håndteres forsvarlig for å unngå smittespredning og hindre forurensning i elver og vassdrag. Til dette trenger kommunene tilgang til ansatte med spesialisert kompetanse. Det har i mange år vært vanskelig for kommunene å skaffe nødvendig kompetanse og kapasitet til oppgavene som må gjøres. Selv om kommunene kjøper mye tjenester av konsulenter, blir egenkompetansen for dårlig. Dette svekker gjennomføringsevnen av nødvendige investeringer og fornyelse av infrastrukturen og dermed samfunnssikkerheten. Norsk Vann har beregnet at ledningsfornyelsen må økes med ca. 60 % fra dagens nivå som et landsgjennomsnitt. Til dette kreves ytterligere 400 ingeniørårsverk, hvilket det ikke er tilgang på pr. i dag.

Det totale investerings- og fornyelsesbehovet i den kommunale VA-infrastrukturen fra 2016 – 2040 er av Norsk Vann estimert til 280 milliarder kr basert på dagens kostnader, metoder og organisering. Dersom ikke bransjen blir mer innovativ og effektiv, vil dette medføre en årlig nominell gebyrvekst på 4 %. Det er mer kostbart å produsere VA-tjenester i de mindre kommunene da de har få abonnenter tilknyttet pr. km ledning. Å øke årsgebyret med 4 % årlig utover prisvekst i kommuner som alt i dag har gebyrer på Norgestoppen, er svært krevende politisk og et viktig hinder for gjennomføring av nødvendige investeringer.

Framtidsmulighetene i vannbransjen

Det er store muligheter for å øke kvalitet og effektivitet i vannbransjen. Bransjen kan gjennom økt digitalisering få bedre oversikt over behov og øke muligheten for automatisering av mange manuelle prosesser. Bransjen kan bli mer bærekraftig ved å redusere energiforbruket, produsere energi, gjenvinne ressursene i avløpsvann og slam inkl. generere inntekter samt redusere klimagassutslippene. For at bransjen skal bli mer innovativ og utnytte disse mulighetene, forutsetter det en kompetent og fremoverlent ledelse som utvikler en endringsvillig organisasjon og som er i stand til å rekruttere spisskompetanse på nye fagfelt.

Regionale vannselskap kan løse mange av utfordringene

Kongsvinger, Grue, Nord-Odal og Eidsskog kommuner har etablert et interkommunalt selskap (Givas IKS) som har totalansvar for VA-tjenestene helt fram til abonnentene. Fra 2020 er Givas IKS det eneste selskapet i Norge med slik organisering. En regional organisering av vannbransjen i interkommunale selskap vil i stor grad bidra til å løse sektorens utfordringer. En annen viktig fordel med regional organisering, er at det kan fjerne barrierer for en mer optimal infrastruktur. Færre og større renseanlegg og vannbehandlingsanlegg er kostnads-

effektivt i tettbefolkede regioner i tillegg til at det er viktig å optimalisere innenfor hele verdikjeden for tjenesteproduksjonen. Regional organisering alene løser ikke utfordringen med stor gebyrvekst i mindre kommuner som følge av nødvendige tiltak, men vil kunne bidra til en noe lavere gebyrøkning. Gebyrutjevning innenfor et interkommunalt samarbeidsområde krever regelverksendring.

De siste 10 årene er det etablert ca. 15 regionale vann- og avløpselskap rundt de større byene i Sverige, organisert som interkommunale aksjeselskap eller «kommunforbund». Denne regionaliseringen av vannbransjen har skjedd frivillig og ikke som resultat av noen statlig reform.

Norge trenger en vannbransjereform

Gjennomføring av Kommunereformen i Norge har medført at klima for etablering av nye interkommunale selskap er dårlig. Jeg har derfor liten tro på at en regionalisering av vannbransjen i Norge vil kunne skje frivillig. Det er derfor nødvendig med en statlig vannbransjereform, slik Danmark gjennomførte i 2009. Vannselskapene bør være eid av kommunene, men det må være tillatt å utjevne gebyrene mellom kommunene innen en region. Med slike tiltak er det mulig å få til en vannbransje med bedre kompetanse og større gjennomføringsevne av nødvendige tiltak.

Større selskap med profesjonelle styrer vil bidra til en profesjonalisering og en mer innovativ bransje. Erfaringen fra dagens VA-selskap i bransjen er at de rekrutterer ledere fra andre sektorer enn kommunesektoren og er mer attraktive for rekruttering av fagpersonell. Fagtinge monopolvirksomheter kan imidlertid være utfordrende for kostnadseffektiviteten. Reformen krever sannsynligvis også en ekstern regulator (som i Danmark og nettselskapene i Norge), som setter krav til effektivisering og et øvre tak på gebyrinntektene som kan kreves inn fra abonnentene.

May Rostad